

Obsah / Content

Úvodem (Petr Kostrhun)	6
Introduction (Petr Kostrhun)	8
I. Nejstarší vyobrazení moravských archeologických nalezišť kustoda Františkova musea Morice Trappa (Petr Kostrhun – Petr Vachůt) / The Earliest Depiction of the Moravian Archaeological Sites of The Custodian of the Františkovo Museum Moric Trapp (Petr Kostrhun – Petr Vachůt)	10
II. Výtvarná rekonstrukce paleolitu v tvorbě českých umělců: Vývoj od 19. století do současnosti (Barbora Půtová) / Artistic Reconstruction of the Palaeolithic in Works by Czech Artists: Development from the 19th Century to the Present (Barbora Půtová)	85
III. Pravěké symboly v pohybu: Mobilní umění (Václav Soukup) / Prehistoric Symbols on the Move: Mobile Art (Václav Soukup)	169
IV. Vzpomínky muzejníka II. (Oldřich Neužil)	225
Výběrová bibliografie / Selected bibliography	250
Souhrn	251
Summary	252

Úvodem

Čtenář dostává do rukou další kolektivní publikaci, v pořadí již sedmé pokračování *Studii Centra kulturní antropologie*, které také tentokrát svým obsahem navazují na minulé i současný potenciál sbírek a archivních materiálů, uchovávaných v depozitářích Moravského zemského muzea. V rámci budování Ústavu a posléze expoziční budovy Pavilonu Anthropos vzniklo v Brně výjimečné pracoviště, které jako jediné na Moravě dlouhodobě systematicky propojuje archeologická, historická, antropologická a etnologická témata, typická pro zastřešující obor kulturní antropologie.

Jedním z dlouhodobých odborných projektů Centra kulturní antropologie je soustavné mapování a zpracování historie moravské archeologie s těžištěm zájmu o období od poloviny 19. století do poloviny 20. století. Při studiu materiálů z oblasti dějin archeologie je stále překvapivé, jaké množství dosud nepublikovaných a pozapomenutých informací lze v množství postupně nalézaných archivních materiálů vyhledat. S tím souvisí první text autora tohoto úvodu, vytvořený ve spolupráci s archeologem z Muzea města Brna Petrem Vachůtem. Zaměřil se na zhodnocení zakladatelské osobnosti moravské archeologie, kustoda Františkova muzea, Morice Trappa, který z různých důvodů zůstával v rámci historie oboru dosud neprávem upozaděm. Impulsem k tomu však bylo publikování a zhodnocení sedmi jedinečných velkoformátových akvarelových vyobrazení moravských archeologických lokalit. Ta visela jako součást první samostatné archeologické expozice ve Františkově museu vybudované Trappem v roce 1889. Tento typ zobrazování v kontextu archeologické praxe v rámci středoevropského prostoru byl výjimečný a ve sbírkách Moravského zemského muzea se jedná o svého druhu unikát.

Také v případě aktuálních *Studii* jsme opět rozvinuli dlouhodobou spolupráci s kulturními antropology z Ústavu etnologie Filozofické fakulty UK. Barbora Půtová z pohledu nejen antropoložky, ale také historičky umění, zhodnotila vývoj výtvarné rekonstrukce života v paleolitu v tvorbě českých umělců od 19. století do současnosti. V souvislosti s dalšími plány rozvoje a výstavního programu Pavilonu Anthropos je autorčina studie podstatná především v podrobném zhodnocení díla Zdeňka Buriana, jehož největší kolekce olejomalb je právě součástí sbírek Ústavu Anthropos naší instituce. V roce 2023 se připravuje reinstalace „Galerie Zdeňka Buriana“ v prostorách Pavilonu Anthropos. Autorka také vytýčila směr, kterým se chce v následujícím období naše instituce ubírat, především s ohledem na rozšiřování tohoto souboru o další autory, věnující se obrazové antropologické rekonstrukci. Ta je také zcela komplementární k úspěšnému rozvoji Laboratoře antropologické rekonstrukce, která je součástí Centra kulturní antropologie. V rámci pozornosti našich odborných pracovníků je také již více jak 100 let problematika nejstaršího umění, spojená s bohatými moravskými paleolitickými lokalitami. Osobitý a syntetizující pohled na paleolitické mobilní umění pro tento svazek připravil antropolog Václav Soukup.

V minulém čísle *Studií* jsme věnovali prostor nevšednímu prameni k poválečným dějinám Moravského zemského muzea, zaměřených především na Pavilon Anthropos. Text připravil Oldřich Neužil, jenž byl po více jak čtyřicet let vedoucím Pavilonu Anthropos, pro který vytvořil jako kurátor nebo autor desítky výstav. Autor byl požádán, aby své profesní vzpomínky rozšířil ještě o další témata, publikovaná v závěrečné části této knihy.

Poděkování patří všem kolegům, kteří nám při přípravě knihy byli nápomocni: Kataríně Bučové, Janě Čižmářové, Janu Obrovskému, Milanu Salašovi, Denise Sedlák Čevelové, Pavle Seitlové a Marku Smejkalovi.

Za trpělivost při přípravě sazby a tisku vděčíme Milanu Mačincovi a Silvii Strakové z Edičního oddělení MZM.

Petr Kostrhun

Introduction

The reader succeeds in procuring another collective publication, already the seventh instalment of *The Studies of the Centre for Cultural Anthropology*, which this time also builds on the past and present potential of the collections and archival materials kept in the depositories of the Moravian Museum. As part of the construction of the Institute and later the exhibition building of the Anthropos Pavilion, an exceptional workplace was created in Brno, which, as the only one in Moravia, systematically connects archaeological, historical, anthropological and ethnological topics, typical of the overarching field of cultural anthropology.

One of the long-term professional projects of the Centre for Cultural Anthropology is the systematic mapping and treatment of the history of Moravian archaeology with a focus of its interest on the period from the mid-19th century to the mid-20th century. When studying the materials from the field of the history of archaeology, it is still surprising how much unpublished and forgotten information can be found in the numbers of archival materials gradually found. The first text of the author of this introduction, created in collaboration with the archaeologist from the Museum of the City of Brno, Petr Vachût, is related to this. He focused on the evaluation of the founding personality of Moravian archaeology, the curator of the Františkovo Museum, Moric Trapp, who for various reasons has so far been unfairly neglected in the history of the field. However, the impetus for this was the publication and evaluation of seven unique large-format watercolour depictions of Moravian archaeological sites. It hung as part of the first independent archaeological exhibition in the Františkovo Museum built by Trapp in 1889. This type of display in the context of archaeological practice within the Central European area was very exceptional and it is unique in its kind in the collections of the Moravian Regional Museum.

In the case of the current *Studies*, we have once again developed long-term cooperation with cultural anthropologists from the Institute of Ethnology of the Faculty of Arts of the Charles University. From the point of view of not only an anthropologist, but also an art historian, Barbora Půtová evaluated the development of the artistic reconstruction of life in the Palaeolithic in the work of Czech artists from the 19th century to the present day not only from the perspective of an anthropologist but also an art historian. In connection with other plans for the development and exhibition programme of the Anthropos Pavilion, the author's study is essential especially in the detailed evaluation of the work of Zdeněk Burian, whose largest collection of oil paintings is currently part of the collections of the Anthropos Institute of the MM. In 2023, the reinstallation of the "Gallery of Zdeněk Burian" is being prepared on the premises of the Anthropos Pavilion. The author also outlined the direction in which our institution wants to go in the following period, especially with regard to the expansion of this collection by other authors dedicated to pictorial anthropological reconstruction. This is also completely complementary to the

---

successful development of the Laboratory of Anthropological Reconstruction, which is part of the Centre for Cultural Anthropology. For more than 100 years, our experts have also been focusing on the issue of the earliest art, connected to the rich Moravian Palaeolithic sites. The anthropologist Václav Soukup prepared a unique and synthesizing view of Palaeolithic mobile art for this volume.

In the last volume of *The Studies*, we devoted space to an unusual source for the post-war history of the Moravian Museum, focusing primarily on the Anthropos Pavilion. The text was prepared by Oldřich Neužil, who for more than forty years was the head of the Anthropos Pavilion, for which he created dozens of exhibitions as a curator or author. The author was asked to expand his professional memories on other topics, which are thus published in the final part of this publication.

Thanks are owed to all of our colleagues who have helped us in preparing the book: Katarína Bučová, Jana Čížmářová, Jan Obrovský, Milan Salaš, Denise Sedlák Čevelová, Pavla Seitlová and Marek Smejkal.

We are indebted to Milan Mačinec a Silvie Straková from the MM's Publishing Department for their patience during the preparation of the typesetting and printing.

Petr Kostrhun

Moric Vilém Trapp, fotografie z ateliéru Quida Trappa. Archiv města Brna (dále AMB), fond T 43 Rodinný archiv Trappů.

Moric Vilém Trapp, photograph from the studio of Quido Trapp. Brno City Archives (hereinafter AMB per the Czech), fond T 43 Family Archive of the Trapps.

Nejstarší vyobrazení moravských archeologických nalezišť kustoda Františkova musea Morice Trappa¹

The Earliest Depiction of the Moravian Archaeological Sites of The Custodian of the Františkovo Museum Moric Trapp

Petr Kostrhun – Petr Vachůt

Úvodem

Osobnosti a dílu Mauritia/Morice/Mořice Wilhelma/Viléma Trappa (24. 1. 1825–27. 5. 1895), který byl v pořadí pátým kustodem Františkova musea v Brně po dobu takřka 30 let, nebylo dosud věnováno dostatek pozornosti. Přestože byl vedle známého „otce moravské prehistorie“ Jindřicha Wankela (1821–1897) prvním prehistoricky zaměřeným archeologem na Moravě, nebyla jeho biografie ani z pohledu historie archeologie dostatečně zpracována a zhodnocena. V přehledových pracích o vzniku a historii Františkova musea v Brně je Moric Trapp vždy vzpomínám a jeho zásluhy ve stručných medailoncích opakovaně uváděny, ale skutečné zhodnocení této humanitním vědám oddané osobnosti dosud naše historiografie zůstává

Introduction

The figure, Mauritius/Moritz/Mořic Wilhelm Trapp (24 June 1825–27 May 1895), who was the fifth custodian in order of the Františkovo Museum in Brno for a period of almost 30 years, has not yet been devoted enough attention. Although he is the first prehistorically focused archaeologist in Moravia other than the famous “father of Moravian prehistory” Jindřich Wankel (1821–1897), neither his biography nor archaeology from the perspective of history has not been sufficiently treated and evaluated. I always think of Moric Trapp and his merits in the brief profiles repeatedly presented in the synoptic works on the origin and history of the Františkovo Museum in Brno, but our historiography still lacks a real evaluation of this humanities-devoted personality (Adámek 1983; Břečka –

---

¹ Text vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862). Za překlady archivních dokumentů z německého kurentu do češtiny děkujeme Bc. Denise Sedlák Čevelové. Za poskytnuté fotografie z fondů Archivu města Brna děkujeme Mgr. Radaně Červené, Ph.D. / The text was written with the financial support of the Ministry of Culture within the institutional funding for the long-term conceptual development of the research organization Moravian Museum (DKRVO, MK000094862). For translations of archive documents from German Kurrent into Czech, we thank Bc. Denise Sedlák Čevelová.

Akvarel dokumentující nález z Olomouce – Nové ulice z roku 1841. Archiv Archeologického ústavu MZM.

A watercolour documenting a find from Olomouc – Nová Street from 1841. Archives of the Archaeological Institute of the MM.

Detailní kresba nálezů železných předmětů ze Žuráně od Joh. Svobody. Moravská galerie – sbírka kreseb M. V. Trappa, inv. č. B000289.

Detailed drawing of the find of iron objects from Žuráně od Joh. Svobody. Moravian Gallery – collection of drawings by M. V. Trapp, inv. Nr. B000289.

Detailní kresba nálezů části dřevěné konstrukce vnitřku mohyly ze Žuráně s patrnou ozdobnou řezbou od Adolfa von Wolfskron. Moravská galerie – sbírka kreseb M. V. Trappa, inv. č. B000290.

Black and white execution of the documentation of the mound from Nová Street in Olomouc from the publication by B. Dudík (1854).

Výtvarná rekonstrukce paleolitu v tvorbě českých umělců: Vývoj od 19. století do současnosti

Artistic Reconstruction of the Palaeolithic in Works by Czech Artists: Development from the 19th Century to the Present

Barbora Půtová

Pravěké a starověké náměty poutaly pozornost malířů, kreslířů a ilustrátorů od 19. století. Období romantismu koncentrovalo zájem především na život a zvyky Slovanů, který se projevil ve výtvarné rekonstrukci malířů Josefa Mánesa (1820–1871) nebo Mikoláše Alše (1852–1913). Postupně umělci vyhledávali a vizualizovali další historická témata a období, mezi nimi i období paleolitu (starý, střední a mladý paleolit). V českém prostředí působilo několik generací tvůrců umělecké rekonstrukce, která přibližovala život i fyzický vzhled homininů i zástupců rodu *Homo*, včetně ztvárnění přírodního ekosystému, flory a fauny, z níž jsou zastoupeni nejčastěji mamuti, medvědi, jeleni nebo sobi. Oblast umělecké rekonstrukce se zaměřením na paleolit, zejména pak mladý paleolit, charakterizovala novost, jínakost a skrytá výzva pro výtvarné zpracování a vizualizaci. Jednalo se o nový typ uměleckých zakázek, které podporovaly postupně narůstající poznatky z oborů archeologie a antropologie. Umělci v mnoha případech pracovali s domněnkami a archeologickými fragmenty a představami otevírajícími prostor pro fantazii, tvůrčí volnost anebo únik z oficiálního uměleckého proudu. Mnozí z nich se uplatnili jako ilustrátoři dětské, dobrodružné a vědeckopopulární literatury, jiní se naopak věnovali

Prehistoric and ancient themes have attracted attention of painters, draughtsmen and illustrators since the 19th century. In Romanticism, the focus was primarily on life and customs of the Slavs, which was reflected in artistic reconstructions of painters such as Josef Mánes (1820–1871) and Mikoláš Aleš (1852–1913). Gradually, artists sought and visualised other historical themes and periods, including the Palaeolithic (Lower, Middle and Upper Palaeolithic). In the Czech environment, several generations of artists worked on artistic reconstructions that presented life and physical appearance of hominins and members of the *Homo* genus, including representations of the natural ecosystem, flora and fauna, of which mammoths, bears, deer and reindeer were the most frequently portrayed motifs. The field of artistic reconstruction focusing on the Palaeolithic, especially the Upper Palaeolithic, distinguished with novelty, otherness and a hidden challenge for artistic rendition and visualisation. It was a new type of artistic commission, enhanced by increasing knowledge from the field of archaeology and anthropology. In many cases, artists worked with assumptions, archaeological fragments and notions, leaving space for imagination, creative freedom and/or escape from the official artistic mainstream. Many of them

research of this site, had merits in palaeontological and archaeological findings and recorded its geological profile (Frič 1876, 1884). Levý established himself mainly as a painter of landscapes and vedutas. While trying to meet clients' requirements, his illustrations were inspired by engravings from foreign publications. Frič owned and was familiar with a wide range of books, visited foreign museums and world exhibitions. As such, Levý was able to fulfil the assignments while displaying distinguishing features of his artistic style. *"His drawings contain no passion or excitement, no hitherto unheard soul talk"* (Anonymous 1899: 336).

proto naplnil zadání a zároveň projevil charakteristické znaky svého výtvarného rukopisu. *„Není v jeho kresbách vášně a vzrušenosti, není v nich nijaké nezaznělé dosud mluvy duše“* (Anonym 1899: 336).

Mamuta ztvárnil také český malíř a ilustrátor Mikoláš Aleš (1852–1913). Ilustrace doprovodila knihu *Šepoty starých líp: povídky o starožitnostech* (1895) učitele, amatérského historika a archeologa Klimenta Čermáka (1852–1917), který si prohluboval znalosti z geologie a paleontologie pod vedením Antonína Friče. Inicála V (*V cihelně*) s motivem pevného těla dlouhosrstého mamuta se vzhůru

Antonín Josef Levý, *Dra. Antonína Friče Geologické obrazy z pravěku země české, dřevoryt Údolí Šárcké za dob starších naplavenin.* © Frič 1874.

Antonín Josef Levý, *Dr. Antonín Frič's Geological Images from the Prehistory of the Czech Lands, wood engraving The Šárka Valley in the Times of Lower Alluvial Deposits.* © Frič 1874.

Pavel Dvorský, *Člověk*, kresba *Gigantopithecus blacki*. © Pavel Dvorský.

Pavel Dvorský, *The Human*, drawing of *Gigantopithecus blacki*. © Pavel Dvorský.

doplnil o typického obyvatele a jeho prostředí. Například v rekonstrukci kuželové stanové konstrukce na francouzském nalezišti Pincevent zobrazil lovce při vyčiňování kůže, kterému přihlíží žena s dítětem. „Uvnitř každého stanu bylo ve vchodu ohniště s kamenem na sezení, prostor na spaní a komunikační prostor.“ (Jelínek 1986: 23) Dvorský od počátku usiloval o výtvarné vystižení detailů nálezové situace, včetně industrie, osteologického a rostlinného materiálu nebo uměleckých artefaktů, čímž formoval svůj specifický výtvarný styl.

V 90. letech začal Dvorský spolupracovat s antropologem Janem Benešem (1935–1998) a archeologem Jiřím A. Svobodou (narozen 1953). S Benešem spolupráce vyústila rekonstrukcemi vzhledu evolučních předků člověka, které byly publikovány v knize *Člověk* (1994). Rekonstrukce Dvorský doplnil o kresby lebek a anatomie homininů. V této ucelené galerii předků umožnila kombinovaná výtvarná tech-

Pavel Dvorský, *Člověk*, kresba *Australopithecus aethiopicus*. © Pavel Dvorský.

Pavel Dvorský, *The Human*, drawing of *Australopithecus aethiopicus*. © Pavel Dvorský.

Pavel Dvorský, *Člověk*, kresba *Australopithecus africanus*. © Pavel Dvorský.

Pavel Dvorský, *The Human*, drawing of *Australopithecus africanus*. © Pavel Dvorský.

Pravěké symboly v pohybu: Mobilní umění

Prehistoric Symbols on the Move: Mobile Art

Václav Soukup

Prolog

Na počátku byla slova. Slova, která při pohledu na slavnou *Věstonickou venuši* pronesl archeolog Karel Absolon: „Tlustá, nahá, ale slušná“. Místo činu? Dolní Věstonice. Rok? 1925. Protagonisté? Tým archeologů provádějících výzkumy v moravských paleolitických lokalitách. Důsledky? Zjištění, že jižní Morava představovala v mladém paleolitu jedno z nejvýznamnějších evropských ohnišek gravettské kultury. Pravěké venuše se staly symbolem mobilního (přenosného) paleolitického umění. Jejich originály i kopie jsou ikonickou ozdobou a lákadlem sbírek pravěkého umění. Nálezy proslulých paleolitických venuší lze totiž sledovat v koridoru jejich šíření z Východu na Západ – od Sibiře, Ruska a Ukrajiny (Kostěnki, Avdějevo, Gagarino, Mašta, Bureť) přes Slovensko (Moravany nad Váhom), Moravu (Dolní Věstonice, Pavlov, Landek, Předmostí u Přerova), Německo (Mauern), Rakousko (Willendorf) až do Francie (Lespugue, Sireuil, Monpazier, Tursac, Brassempouy, Laussel) a Itálie (Savignano, Grimaldi). Z tohoto hlediska lze s lehkou nadsázkou poznamenat, že již v pravěku platil slavný výrok „za vším hledej ženu“. Nebyly to ovšem jen venuše, které reprezentovaly

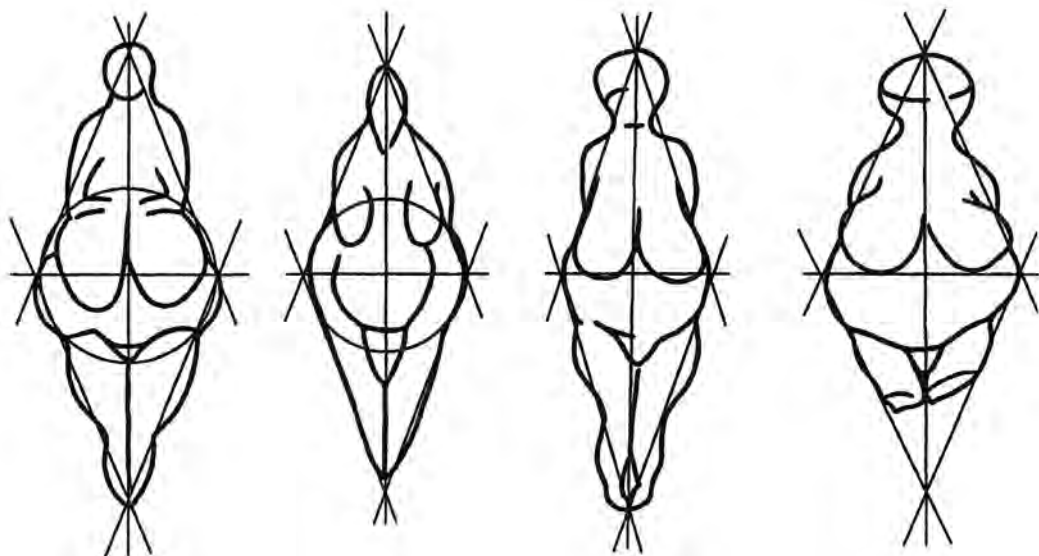
Prologue

In the beginning there were words. The words that the archaeologist Karel Absolon uttered when he looked at the famous *Věstonice Venus*: “Fat, naked, but decent”. The crime scene? Dolní Věstonice. The year? 1925. The actors? A team of archaeologists carrying out research in the Moravian Palaeolithic locations. The consequences? The realization that South Moravia was one of the most significant European centres of Gravettian culture in the Upper Palaeolithic. Prehistoric Venuses became a symbol of mobile Palaeolithic art. Their originals and copies are iconic jewels and the lure of prehistoric art collections. Famous Palaeolithic Venuses were discovered along a corridor through which they expanded from the east to the west: from Siberia, Russia and Ukraine (Kostenki, Avdeev, Gagarino, Mašta, Bureť) to Slovakia (Moravany nad Váhom), Moravia (Dolní Věstonice, Pavlov, Landek, Předmostí u Přerova), Germany (Mauern), Austria (Willendorf) to France (Lespugue, Sireuil, Monpazier, Tursac, Brassempouy, Laussel) and Italy (Savignano, Grimaldi). From this perspective, it can be noted, with slight exaggeration, that *cherchez la femme* was the case even in prehistoric times. Nevertheless, it is not only Venuses who represent prehistoric

to depict the female body in 3D. The oldest Aurignacian figurative sculpture of a woman, referred to as the *Venus of Hohle Fels* (ca. 35,000 BC), appears to be the first evidence of “The Birth of Venus”. This unique artefact was discovered by the team led by U.S. archaeologist Nicholas John Conard (born 1961) in 2008. The 6 centimetre *Venus of Hohle Fels*, alternatively referred to as the *Schwabisch Eve*, is carved from a mammoth tusk and quite detailed. Her body has voluminous breasts, a big belly, wide hips, large buttocks, strong thighs, and accentuated genitals. Grooves around the groins and labia are deep and lead to the lower abdomen. The sculpture has neither a head nor left arm. Its short legs end just above the knees and the sculpture is covered with horizontal grooves under the chest and small grooves on the breasts and the right arm. The hook at the head and flat back of the statuette suggest that it was a talisman intended for hanging (Conard 2009: 248–252; Conard, Wertheimer 2010). The *Venus of Hohle Fels* represents the begin-

znamu žen v pravěké společnosti. Dnes již ovšem nedokážeme zjistit, zdali symbolika a poselství pravěkých venuší souvisela s významem ženy jako ohniska domácího života, sexuálního objektu nebo projevu kultu plodnosti. Není dokonce vyloučeno, že se jedná o věrohodné anatomické tvary žen, poznamenaných četnými porody a nahromaděním tuku ve spodních partiích těla (steatopygie). Ať je tomu ale jakkoliv, je evidentní, že ženské tělo inspirovalo k výtvarné tvorbě již v období mladého paleolitu a od té doby nikdy nepřestalo být významným motivem uměleckých děl. Ženy inspirovaly neolitické tvůrce sošek, fascinovaly starověké sochaře, lákaly k umělecké tvorbě renesanční malíře i moderní a postmoderní výtvarníky, kteří se dodnes prostřednictvím ženského těla pokoušejí vyprávět nikdy nekončící příběh o lidské sexualitě.

Aurignackou kulturní tradici převrstvil gravettský kulturní komplex (30 000 až 23 000 př. n. l.), který se nejdříve prosadil ve východní

Kosočtvercová kompozice gravettských venuší. © LeRoy McDermott 1996.
Rhombic composition of Gravettian Venuses. © LeRoy McDermott 1996.

meného a útlého hrudníku, břicha a pravděpodobně lidských, poměrně krátkých paží. Atributy kočkovité šelmy dokládají skvrny na ploše skulptury a jemně tvarované a esteticky působivé kočičí ucho.

Když jsem se poprvé setkal s *Lvím mužem* a jeho *Malým bratrem*, uvědomil jsem si, že již v pravěku, tedy v době, kdy vznikaly první zárodky symbolické kultury, lidé prostřednictvím výtvarné tvorby otevřeně přiznávali své sepejetí se světem zvířat. Pravděpodobně není náhodou, že předmětem jejich uměleckého zájmu nebyla krajina nebo flóra. V ohnisku jejich reflexe světa byla fauna. Možná si již tehdy uvědomovali, že zvířata, jako jsou lvi, které pro jejich dravou a nelítostnou sílu obdivovali, jsou jejich žádoucí a nedílnou součástí. Lidé se totiž již v období mladého paleolitu postupně proměňovali v nelítostné predátory, kteří se bezohledně začali drát na samotný vrchol potravního ře-

acknowledged their connection to the animal world through art even in those prehistoric times when the first pieces symbolic of their culture were created. It is probably no coincidence that the objects of their artistic interest were not landscape or flora. The focal point of their reflection on the world was fauna. Perhaps they were aware, even then, that animals such as lions, which they admired for their predatory and fierce strength, were integral and desirable features of nature. In fact, in the Upper Palaeolithic, people gradually transformed into fierce predators who ruthlessly began to claw their way to the very top of the food chain. Archaeological findings show that the spread of anatomically modern humans was linked to the extinction of megafauna in the world. Humans have always longed to be successful, strong and powerful. They longed to be like the lion. This symbolism has successfully persisted from prehistoric times, through ancient and medieval times,

Jeskynní lev. © Marina Lezcano.

The Cave Lion. © Marina Lezcano.

Vzpomínky muzejníka II

Oldřich Neužil

V aktuálních Studiích Centra kulturní antropologie čtenářům předkládáme pokračování výjimečného pramene k historii Moravského zemského muzea – vzpomínek vedoucího Pavilonu Anthropos Oldřicha Neužila. Hlavní část „Vzpomínek“ byla publikována před rokem (Neužil 2021). Vzhledem k výjimečné kvalitě a čtivosti Neužilova textu jsme autora požádali, zda by nebyl ochoten některé momenty z jeho činnosti v Moravském zemském muzeu ještě rozšířit a doplnit. Tak vznikl tento nový text, který se věnuje třem tématům.

V předešlé publikaci se Oldřich Neužil věnoval především výstavním projektům, kterých v Anthroposu za dobu svého působení realizoval více jak 50, a také díky nimž za dobu jeho působení expozice a výstavy v brněnských Pisárkách navštívilo přes dva milióny lidí. V první části aktuálního textu se autor věnuje především proměně stálých expozic Anthroposu. V Moravském muzeu Neužil začal pracovat v roce 1963, jako vedoucí Pavilonu Anthropos pak působil od roku 1968 do roku 2005. Za tu dobu byl hlavním iniciátorem mnohých proměn muzejního fenoménu, nazývaného „stálé expozice“, které však z povahy věci nakonec stálými být nemohou. Autor byl samozřejmě také tím hybatelem, který Anthropos v době porevoluční transformace neopustil a vlastně jej pro další generace návštěvníků zachránil. Několik zajímavých okolností, které tyto proměny doprovázely, ale jinak zůstávají skryty nebo úplně zapomenuty, čtenář najde níže.

Další část textu Neužil věnuje třem zásadním výstavním projektům, které byly do značné míry přelomové a v kontextu doby výrazně zasáhly do obecnějších kulturně politických souvislostí. První z témat popisuje muzejní prostředí ještě na sklonku 80. let 20. století, kdy Oldřich Neužil s antropologem Janem Jelínkem, v té době vedoucím ústavu Anthropos, připravili výstavu „Střecha nad hlavou“, poprvé sestavenou pro Pavilon Anthropos v roce 1986 a poté reprízovanou na několika místech v Polsku, Maďarsku, Košicích a Rakousku (Jelínek 1986a, 1986b, 2006). Druhou vzpomínkou se octneme již v porevolučních dobách konce 90. let 20. století, kdy vznikla výstava „Romové – hledání domova – Rodas amaro than“, otevřená v Pavilonu Anthropos v roce 1999 (Neužil 1999; Oliva 1999). Třetí ze vzpomínaných výstav vznikla v době, kdy byl z důvodu rekonstrukce a přestavby Pavilon Anthropos uzavřen. Přestože byl Oldřich Neužil vytížen organizací a pří-

---

pravami nové podoby Anthroposu, neodolal nevyužít svých organizačních schopností také k vytvoření poslední z výstav věnovaných světovým náboženstvím. Jednalo se patrně o nejnáročnější projekt z tohoto cyklu, který byl realizován pod názvem „Východní křesťanství“ v brněnském Paláci šlechtičen v září 2003 až lednu 2004 (Šuleř a kol. 2003).

Text doprovází fotografie z archivu Moravského zemského muzea, které jsme při jiných příležitostech ještě nepublikovali. Snímky zachycují výstavbu budovy Pavilonu Anthropos i interiéry muzea z různých dob. Je zvláštní skutečností, že některé významné události formou dokumentární fotografie vhodné k publikování v našem archivu dochovány nejsou. Týká se to také obou níže zmiňovaných výstav. K základní orientaci o chronologické následnosti výstavby Anthroposu, změny expozic a tvorby jednotlivých výstav čtenář nalezne v jednom z předešlých textů Studií Centra kulturní antropologie (Kostrhun 2016).

Petr Kostrhun

Proměny expozice v pavilonu Anthropos od roku 1968 do současnosti

Když jsem v polovině srpna 1969 dorazil na archeologický výzkum zemského muzea v Hannoveru, překvapila mě zvláštní a nečekaná věc. „Vy jste z Brna, z Anthroposu? No to je skvělé.“ A ta chvála nebrala konce a já jsem posléze pochopil, že vytvoření expozice z lidských a zvířecích kostí a rozštípaných kusů kamene s tím, že výsledkem je zajímavá expozice, je věc dosti výjimečná. A najednou odlesk vši té slávy dopadal i na mne, byť naprosto neprávem.

Základem existence pavilonu Anthropos je jeho stálá expozice. Její vznik v nové poválečné budově se váže k roku 1963. Tehdy představovala jediný obsah nové budovy a ve své podstatě navazovala na témata prvorepublikové expozice prof. Karla Absolona. Skutečností ovšem je, že byla obsahem i formou výrazným krokem vpřed, dokládajícím celkový posun vědy o člověku. Šťastná souhra mezi autorem obsahu, dr. Janem Jelínkem, architektem Richterem a výtvarníkem Pánkem dala vzniknout expozici, která výrazně přispěla při pozdější volbě prof. Jana Jelínka do funkce prezidenta světové organizace muzeí ICOM.

Vzhledem k tomu, že tato podoba expozice už řadu let neexistuje, zdá se mi nutné alespoň v bodech připomenout její části. Již samotná vstupní hala působila svým obsahem. Její čelo tvořil obrovský, přes dvě podlaží vysoký prosvícený panel s časovým vývojovým schématem lidské evoluce graficky vyjadřující vývoj primátů. Před tímto panelem byl předsazený v kovu vyvedený košatý strom vývoje člověka, samozřejmě v podobě znalostí z počátku 60. let minulého století. Protiváhu takto představené evoluce tvořila obrovská skalní malba australských domorodců představující průhled do duchovního světa těchto lovců a sběračů.

Chodbu do přízemního sálu expozice vyplňovaly portréty badatelů z oblasti vědy o člověku. Vlastní hlavní – přízemní sál obsahoval následující kapitoly: grafické provedení profilu z Brna-Červeného kopce, úloha genetiky ve vývoji, typologie paleolitických nástrojů a jejich užití při datování, říční terasy a jejich role v datování, srovnání koster poloopic, opic Nového a Starého světa a člověka. Závěr sálu představovaly fotografie dokládající emoční svět šimpanze, jak se projevuje v mimice.

Z pohledu běžného návštěvníka byla nejvýznamnějším bodem expozice rekonstrukce dospělého mamuta v životní velikosti doplněná nálezy mamutích kostí a klů. Z ostatních zvířat tu bylo především šest koster jeskynních medvědů, kostra jeskynního lva, rosomáka a kuona. Část věnovaná evoluci člověka zahrnovala fosilní opice, australopiteky, *Pitecantropa erecta*, neandrtálce a člověka moderního typu.

Rekonstrukce pravěkých technik vycházely z dokumentace technik užívaných kalifornskými indiány. Jmenovitě indiána Išiho, který jako jediný přežil úplný zánik vlastního kmene. Podle této dokumentace byly odlévány ruce preparátora V. Gebauera pro znázornění pravěkých technik.

Nejvyšší poschodí pavilonu bylo věnováno paleolitickým lokalitám v Československu seřazeným v podstatě chronologicky s výjimkou Dolních Věstonic, které se dle autora svým významem vymykají z toho, co jinak v naší zemi známe. Samostatnou kapitolu

